

Rond de feestdagen nemen de Calocedrussen de rol van kerstbomen op zich.

# Groene bijdrage aan de gezondheidszorg

## Multifunctioneel groen rond Helmonds ziekenhuis Elkerliek

Groen werkt helend; daar zijn we ons in de gezondheidszorg allang van bewust. Traditioneel lagen psychiatrische instellingen dan ook op oude landgoederen en revalidatiecentra lagen altijd op plekken waar de lucht zuiver was, in een natuurrijk gebied. Rond ziekenhuizen is alles functioneel, maar planten en bomen zijn dit zeer zeker ook. Hoofd Bouw en Veiligheid Henk Lenders van het Elkerliek ziekenhuis en projectmanager Onno Staal van Kragten, ontwerpers, adviseurs en ingenieurs, vertellen over de uitdagingen van de afgelopen renovatie rond het ziekenhuis.

Auteur: Santi Raats

Het Elkerliek ziekenhuis in Helmond is gebouwd eind jaren vijftig. Door de allerhoogste staat van functionaliteit van het ziekenhuisgebouw en aanpassing aan de behoeften van de markt en de groei van Helmond is er door de jaren heen veel bijgebouwd, afgebroken, gerenoveerd, verplaatst en verschoven. Het gebouw oogt als een allegaartje aan vormen, stijlen en tijdsgeesten die ondergeschikt zijn aan de logistieke doorgang van ambulances, vrachtwagens en andere vormen van transport, doorstroom van mensen en personeel en duidelijkheid en gemak voor ziekenhuisbezoekers en patiënten.

### Huidige renovatie

Een paar jaar geleden kreeg Kragten, waarmee het ziekenhuis reeds sinds 1992 samenwerkt, de opdracht om de buitenruimte rond het ziekenhuis opnieuw in te richten. Aangezien de gemeente

het nog geen tijd vond voor een renovatie van de aanliggende wegen, maar het ziekenhuis renovatie wel nodig vond voor het optimaal houden van zijn efficiëntie door bijvoorbeeld een gescheiden rioolstelsel, een parkeergarage en het oprichten van verschillende nieuwe gebouwen waaronder acht nieuwe operatiekamers, stelde het ziekenhuis een budget beschikbaar voor het opnieuw inrichten van de buitenruimte. Dit betreft door het aanbrengen van een geheel nieuw gescheiden rioolstelsel samen met de nieuwe inrichting op het maaiveld een investering voor de komende zestig jaar, inclusief het groen.

### Gastvrijheid

'Twee jaar geleden heeft ons ziekenhuis de Nederlandse gastvrijheidsprijs onder de ziekenhuizen gewonnen,' vertelt Hoofd Bouw en Veiligheid bij het ziekenhuis Henk Lenders. 'Afgelopen jaar

waren we tweede. Hoe je het terrein hebt ingericht, bepaalt mede het ervaren van gastvrijheid door bezoekers en patiënten.' Lenders geeft toe: 'De renovatie was en is nog steeds een hele klus. Met name de werkzaamheden bij de hoofdingang. Telkens moeten routes omgelegd worden, moeten er tijdelijke hoofdentrees gemaakt worden en kunnen werkzaamheden alleen maar in opgeknipte stukken worden uitgevoerd. Doordat het terrein hellend is gelegen, kon de begane grond van de parkeergarage maar gedeeltelijk worden ingegraven in verband met het aanwezige grondwater. Bij de afgraving zijn de bestaande bomen duurzaam gehandhaafd. De bestaande ondergrond kan niet zomaar gewijzigd worden omdat het kabels- en leidingtracé bij een ziekenhuis heilig is en het zeer kostbaar is om dit te verleggen.'



Lichtspots belichten van onderen af de Calocedrusen.

## Anticiperen

Alles waar men in de straat mee kampt, daar kampt een ziekenhuis ook mee: in de loop der tijd zijn er meer auto's, kabels en leidingen bijgekomen en moeten rollen gescheiden worden. Alles moet in dezelfde ruimte gebeuren. Ook is het een uitdaging om hier voor de komende decennia zo veel mogelijk op te anticiperen. Eigenlijk is tien jaar vooruitkijken al moeilijk voor een ziekenhuis. Telkens vinden er weer essentiële veranderingen plaats die snel doorgevoerd moeten worden, waarbij een juiste zorg de basis is voor een ziekenhuis. Deze veranderingen hebben direct hun weerslag op de bestaande

ruimte. Boomzorg is natuurlijk het meest geïnteresseerd in de groene herinrichting: wat heeft Kragten ervan gemaakt en wat zijn de onderliggende gedachten voor de keuzes van het groen geweest?

Onno Staal: 'We moesten ervoor zorgen dat het groen meerdere decennia mee zou gaan. Daarvoor hebben we sterk rekening gehouden met de bebouwingsmassa en met de ruimte die beplanting zowel boven- als ondergronds nodig heeft om een dergelijk lange tijd mee te kunnen gaan en om uit te kunnen groeien. We hebben

ook gelet op de sfeer van de buitenruimte; die wilden we een overgang laten zijn van park naar bebouwing. Achter het ziekenhuis ligt namelijk een park en voor het ziekenhuis ligt een lommerrijke villawijk, waar vroeger de doktoren van het ziekenhuis woonden.'

## Lage onderhoudsintensiteit

De bestaande situatie, met name op maai-veldniveau, was duidelijk gedateerd. Rond het ziekenhuis stond een oude, waardevolle structuur van moeraseiken, er was een tuin en verder een grote diversiteit aan soorten en kwaliteiten groen, waarvan veel intensief in onderhoud. Maar het ziekenhuis onderhoudt zijn groen met een klein team van een werkvoorzieningsschap. Landschapsarchitect Peter Venbruex en projectmanager Onno Staal van Kragten begonnen hierdoor na te denken over een groenplan waarmee de doelstelling van een lage onderhoudsintensiteit behaald werd, maar ook de doelstelling van het scheppen van een vriendelijke sfeer met de volgende duidelijke onderdelen: waar is de entree, waar is de uitgang, waar is de parkeergarage, waar is de logistieke route?, enz., en tot slot het creëren van rust voor de patiënten, bezoekers en medewerkers.

## 'Groen markeert de logistieke route en creëert sfeer'

Onno Staal: 'Een voorbeeld van een arbeidsintensieve boomsoort in de bestaande situatie waren de knotplatanen. Die wilden we verwijderen en inruilen voor bomen met massa. We hebben de knotplatanen bij een boomkweker geruild tegen Calocedrusen. We kregen één zo'n conifeer in ruil voor drie knotplatanen. Zelf zijn we de Calocedrusen gaan bekijken op de kwekerij, samen met Henk Lenders, zodat we zeker wisten dat we een goede kwaliteit en grote, karaktervolle bomen zouden krijgen. Quercus palustris en Ailanthus altissima hebben we ook zelf ingekocht bij de kweker. De bomen die "op" waren, zoals knotrobinia's, hebben we verwijderd. In de vakken liet Kragten Hedera aanbrengen, de lijnen van de toegangswegen werden geaccentueerd met beukenblokken, de entreewegen met taxusblokken. Niet te hoog, zodat het zicht op het verkeer op het terrein optimaal is. 'Op een ziekenhuisterrein werken landschapsarchitect en verkeerskundige een-op-een samen, vanaf het



*Groen ondersteunt de logistiek: het verduidelijkt de routes, de entree en de uitgang.*

eerste masterplan. Een verkeerskundige analyse van het ziekenhuisterrein was een van de eerste opdrachten,' vertelt Staal.

## Sfeer

Waar voorheen het groen een ratjetoe was aan diversiteit, heeft het buitenterrein van het Elkerliek ziekenhuis nu een duidelijke hoofdstructuur aan de rand van de buitenruimte, nog steeds bestaand uit de moeraseiken. De inkleuring van de grootste delen van het buitenterrein is terughoudend om de tijd goed te kunnen doorstaan en om rust te creëren, maar 'in het centrum' van de buitenruimte, daar waar de langzaamverkeersroute (voetgangers en fietsers) is gesitueerd, dicht tegen en tussen de gebouwen door, is een apart sfeertje gemaakt. 'De wintergroene Calocedrusen, die uiteindelijk slechts twee tot drie meter breed gaan worden, zijn goed inpasbaar, maar kunnen mooi tien meter hoog groeien zonder ze op te hoeven kronen en te snoeien, en we hebben ze van onderaf belicht met spots. De lichtintensiteit die langs de wintergroene coniferen omhoog schijnt, is zo groot dat we geen masten met armaturen meer nodig hebben voor belichting van dit deel van het terrein. De Calocedrusen staan in een gietijzeren boomrooster met daarin het logo van het ziekenhuis gesmeed.'

## Reacties

De reacties van bezoekers en personeel zijn zeer positief. Een voorbeeld is dat een personeelslid zei dat hij goede zin kreeg als hij na een drukke dag langs de verlichte coniferen liep. Zeker met sneeuw geeft dit een sprookjesachtige sfeer, en

dát op een ziekenhuisterrein! De fietsenstalling is bovendien verlicht met spots die gekleurd licht uitstralen. Wanneer dit personeelslid naar zijn auto loopt, die in de parkeergarage staat, dan wordt hij verwelkomd door een hele rij lange, dikke boomstammen die tegen de wand van de parkeergarage aanhangen. 'Deze boomstammen

**'De parkeergarage is aan de buitenkant bedekt met boomstammen'**



*Het Elkerliek ziekenhuis is omringd door een lommerrijke buurt en een park.*



De zijwanden van de parkeergarage is bedekt met hangende boomstammen om de overgang naar het park en het groen op het ziekenhuisterrein tot een minimum te beperken.

hangen aan haken. Ze bedekken de parkeergarage zodat deze in de groen vormgegeven ruimte niet te veel in het oog springt.' Henk Lenders: 'De stammen hangen niet tegen elkaar aan; het is een open parkeergarage met voldoende natuurlijke ventilatie voor het afvoeren van met name de uitlaatgassen. Maar tussen de boomstammen is begroeiing van klimmende soorten aangebracht als blauwereggen, klimop en wilde wingerd, dus voor het zicht lijkt het op een groene muur, een muur van bomen.' Bij de entree op het plein staat een aantal hemelbomen en statige moera-seiken. 'Omdat het overgrote deel van het groen sober is, vallen de pronkstukken op. Je hoeft als ontwerper niet alles met goud te plaveien. Door te werken met contrasten kunnen mooie onderdelen in de buitenruimte door de gebruikers worden opgemerkt.'

### 'Een groene afecsherming geeft de psychiatrische afdeling een gevoel van veiligheid'

De rust in de buitenruimte voor de patiënten zit 'm in de beplanting aan de voorkant van het ziekenhuis, het uitzicht vanuit de kamers van de patiënten. 'Rust creëer je door terughoudend te zijn in diversiteit,' vindt Staal. 'Die krijg je niet door honderd soorten in een vakje te proppen; dat is trouwens ook intensief in beheer en onderhoud.'

#### Patiëntenervaringen

Heel wat kamers van patiënten kijken uit op binnentuinen. 'We hebben die sober gehouden omdat we ervoor kozen om tevens sedumdaken aan te leggen waar men vanaf hoger liggende verdiepingen op kan kijken,' vertelt Staal. 'Er komt in de binnentuinen weinig zon. Voor een aantal soorten sedum is dat ideaal.' Henk Lenders vult aan: 'Elk seizoen heeft het sedum een andere kleur; dat is prachtig om te zien. Ook op de fiet-senstalling buiten ligt een sedumdak, zodat naar buiten lopende mensen de kleurenwisseling met de jaargetijden goed kunnen aanschouwen. Maar met name het verkoelende effect van het sedum is welkom hier in het ziekenhuis.'

Bij de psychiatrische afdeling van het ziekenhuis zorgt een groene afscherming van het gebouw

### 'Groen draagt niet alleen positief bij aan onze gezondheid door zuurstof en fijnstofafvang'

voor een gevoel van veiligheid. Niet alleen zorgt groen dus voor een gezondere lucht door zuurstof en afvang van fijnstof, ook zorgt het in een zorgomgeving zoals ziekenhuizen voor tal van andere aspecten die invloed hebben op het functioneren van een omgeving zoals die van dit ziekenhuis, en draagt het daarmee zowel direct als indirect bij aan de gezondheid van de mens.



Onno Staal, Kragten.



Henk Lenders, Elkerliek ziekenhuis.